

## НАЗАРКО АРКАДІЙ ТИМОФІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,  
доцент кафедри конституційного права, кандидат юридичних наук*

### **ТЕМПОРАЛЬНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ**

Одним із суттєвих елементів принципу верховенства права сучасною юридичною наукою визнається принцип правової визначеності, відповідно до якого остаточне рішення правомочного суду, яке вступило в силу, є обов'язковим для сторін і не може переглядатися. Незважаючи на наявні дослідження принципу правової визначеності, відсутня єдність у його розумінні, що пояснюється не стільки існуванням різних поглядів на його сутність, скільки багатоаспектністю вказаного принципу, що підтверджується практикою ЄСПЛ, який відносить принцип правової визначеності до багатоаспектних і загально-правових засад правосуддя. Одним з визначальних аспектів правової визначеності, що пред'являються як до правових актів, так і до судових вердиктів, є їх темпоральна визначеність. Системне дослідження принципу темпоральної визначеності як складової частини правової визначеності є актуальним з позицій забезпечення стабільності як Конституції України, та і суспільного та державного ладу в цілому.

Сучасне розуміння поняття «верховенство права» передбачає, що жодна людина не може зазнавати покарання, окрім як у випадку явно-го порушення закону, який повинен забезпечувати визначеність та передбачуваність, щоб ним могли керуватись громадяни при вчиненні дій чи веденні справ, і який не повинен дозволяти карати особу ретроспективно. Відтак, найважливішою рисою правової визначеності є передбачуваність, що обумовлює обмеженість органів державної влади у своїх діях заздалегідь встановленими та оголошеними правилами, які дають можливість передбачити з великою точністю примусові заходи, що будуть застосовані представниками влади в тій чи іншій ситуації, виходячи з чого, індивід може впевнено планувати свої дії. У декількох рішеннях Європейського суду з прав людини («Санді Таймс» проти Сполученого королівства», «Олсон проти Швеції» та ін.) викладено позицію, що будь-яка норма не може вважатися «законом», якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю так, щоб громадянин самостійно або, якщо у цьому буде потреба, з професійною допомогою міг передбачати з долею вірогідності, яка може вважатися розумною за цих обставин, наслідки, до яких можуть призвести конкретні дії. Конституційний Суд України також вважає, що принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності [1].

Важливим є розуміння темпоральної визначеності за різними сферами правової дійсності, зокрема, у правотворчому процесі та правозастосуванні, що на думку С. Погребняка, передбачає дві групи відповід-

них вимог: вимоги до нормативно-правових актів і вимоги до їх застосування [2, с. 178-192]. Визначеність норм права є вихідною складовою частиною механізму правового регулювання, що висуває до процесу правотворчості вимоги несуперечливості (тобто відсутності колізій, здатних дезорієнтувати суб'єкта в масиві законодавства) і стабільності правових норм, яку слід розуміти як відсутність частого внесення змін у нормативно-правові акти, оскільки інакше суспільні відносини не встигатимуть адаптуватися до нових нормативних умов.

Вимоги до конституційно-правових норм за темпоральної ознакою можуть мати як матеріальний, так і процесуальний характер. У матеріальних нормах, зокрема встановлюються терміни повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб, вікові та часові межі обрання та призначення суб'єктів конституційно-правових відносин і т.ін. Найважливішими вимогами процесуально-процедурного характеру є: терміни оприлюднення актів; заборона зворотної сили актів; розумна стабільність та послідовність правотворчості; надання достатнього часу для змін у системі правовідносин, викликаних прийняттям нового закону. Так, великого значення на сучасному етапі розвитку виборчого законодавства набувають положення про «розумну періодичність» проведення чергових виборів, під якою розуміється закріплений в конституційному законодавстві ефективний, оптимально допустимий проміжок часу, зі впливом якого відбувається якісне оновлення суб'єктного складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, з метою забезпечення наступності, поступовості та стабільності їх функціонування.

Принцип темпоральної визначеності в аспекті правозастосування зумовлює такі вимоги: нормативно-правові акти мають виконуватися; повинна існувати практика уточнення (конкретизації) змісту нормативно-правових актів; має існувати практика одноманітного застосування закону; рішення судів щодо застосування закону мають бути остаточними, обов'язковими та підлягати виконанню [3, с. 322-326].

Важлива роль у впровадженні в життя принципу темпоральної визначеності належить судовій практиці. Наприклад, у справі «Олександр Волков проти України» (Oleksandr Volkov v. Ukraine) від 09.01.2013, заява № 21722/11, порушення принципу юридичної визначеності було констатоване Європейським судом з прав людини з огляду на відсутність у законодавстві України положень щодо строків давності притягнення судді до відповідальності за порушення присяги, в контексті дотримання вимог «якості закону» при перевірці виправданості втручання у права, гарантовані статтею 8 Конвенції [4].

Конституційний Суд України неодноразово звертався у своїх рішеннях до проблем темпоральної визначеності у правовому регулюванні конституційно-правових відносин. Разом, з тим, стосовно втілення в життя рішень органу конституційної юрисдикції досить часто виникають проблеми. Так, згідно ч. 2 ст. 152 Конституції України закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим

рішенням, але не раніше дня його ухвалення. На практиці, однак, виникають проблеми із забезпечення виконання рішення Конституційного Суду України, в тому числі шляхом заповнення прогалин, що виникли у зв'язку з визнанням певних положень нормативно-правового акта або акта в цілому неконституційним, запровадження належного відповідно до рішення Конституційного Суду України нормативного врегулювання. Подібна проблемна ситуація має місце після визнання неконституційним Закон України «Про всеукраїнський референдум» № 5475-VI від 06.11.2012 на підставі Рішення Конституційного Суду № 4-р/2018 від 26.04.2018 [5], коли виникла широка дискусія щодо відновлення дії закону «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» № 1287-XII від 03.07.1991, який втратив чинність після прийняття закону, що визнаний неконституційним.

Проблемними залишаються питання забезпечення ефективного контролю за дотриманням Конституції України (зокрема, конституційної процедури та вимог частини третьої статті 22 Конституції України) при прийнятті актів, якими вносяться зміни до іншого нормативно-правового акта, або які визнаються такими, що втратили чинність, правових наслідків скасування таких актів, відновлення дії попередньої редакції норми (або в цілому) нормативно-правового акта у разі, якщо суд дійде висновку про неконституційність і т. ін. Усі ці питання потребують дослідження принципу темпоральної визначеності при прийнятті та внесення змін до нормативно-правових актів чи визнання його таким, що втратив чинність.

Таким чином, принцип темпоральної визначеності як невід'ємна складова частина принципу правової визначеності найбільше проявляється у вимогах до визначеності норм права, як на етапі їх створення, так і застосування. Неухильне додержання принципу темпоральної визначеності має створити умови для подолання темпоральних колізій, що виникають у правовій системі та практиці.

### ***Список використаної літератури:***

1. Рішення Конституційного Суду України № 1-5/2017 від 20.12.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-17>.
2. Погребняк С. П. Основположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Х. : Право, 2008. 240 с.
3. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні : монографія. К. : Реферат, 2007. 640 с.
4. Справа «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11). URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974\\_947](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947)
5. Рішення Конституційного Суду України № 4-рп/2018 від 26.04.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/v004p710-18>.

**Ключові слова:** верховенство права, правова визначеність, темпоральна визначеність, чіткість, законні очікування.

**Ключевые слова:** верховенство права, правовая определенность, темпоральная определенность, четкость, законные ожидания.

**Key words:** rule of law, legal visibility, temporal visibility, readability.